

єдине місце реалізації людини. Великі надії, надземні сподівання спричиняються до сміливішого, послідовнішого і глибшого викриття недосконалості сучасного суспільства.

Друга функція — суто конструктивна. Вона полягає у внесенні в політику нового виміру, а також пропонує власне бачення проблем і шляхів їх розв'язання.

Зусибіч ми чуємо, що політика — це брудна справа. Можливо, якраз Церква й допоможе їй очиститись.

Микола **РИБАЧУК**,
керівник Центру проблем Церкви і
етноконфесійних досліджень Інституту
політичних і етнонаціональних досліджень
Микола **КИРЮШКО**,
старший науковий співробітник Інституту
політичних і етнонаціональних досліджень

ХРИСТІЯНСЬКІ ПАРТІЇ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНИ

Традиційно народ України вважається переважно християнським. Згідно з різними соціологічними даними віруючими є від половини до трьох чвертей населення. З одержанням Україною незалежності народ не тільки радо розпочав відновлення свого релігійного життя, церковної інфраструктури, а й виявив прагнення до створення партій християнського спрямування. Внаслідок цього найбільш політичне активна частина нашої людності ініціювала створення партій релігійного забарвлення: Української християнсько-демократичної партії та Християнсько-демократичної партії України, а пізніше Республіканської християнської партії і Християнсько-народного союзу. Вони розпочали активну роботу в царині практичної політичної дії. Навколо ініціативного ядра кожної партії було згуртовано актив, визначилися політичні лідери, розпочалася певна пропагандистська робота. Було сформульовано політичні програми та статутні положення, прийняті на відповідних з'їздах. Широкого розголосу набули такі акції ХДПУ як розробка проекту Конституції України та власного варіанту закону "Про вільність віросповідання". Було проведено чимало масових громадських акцій, налагоджувалися контакти з керівництвом конфесій, проводилися благодійні заходи.

Великі надії християнські партії покладали на вибори до Верховної Ради 1998 р., пов'язуючи з ними сподівання на утвердження в суспільстві, здобуття нових прихильників, участь у законотворчому процесі та виконавчій владі.

Напередодні виборів керівники партій, судячи з їх офіційних заяв, досить впевнено дивились у майбутнє, сподіваючись на широку підтримку християн України. Відповідно до цього було розгорнуто широку пропагандистську кампанію в засобах масової інформації, здійснювалися агітаційні поїздки партійного активу містами й селами України, добродійні заходи. Партії, які були достатньо впевнені у своїх силах, йшли на вибори самостійно (ХДПУ, РХП), решта увійшла до виборчого блоку "Вперед, Україно!"

Але для християнських демократів громом серед ясного неба стали дані про наслідки волевиявлення українського народу. Християнські партії зазнали нищівної поразки: по багатомандатному виборчому округу ХДПУ здобула 1,3 % голосів виборців, блок "Вперед, Україно!" - 1,7 %, Республіканська християнська партія - 0,5 %. По мажоритарних округах перемогу здобули 3 члени ХДПУ, 1 -УХДП, 1 - Християнсько-народного союзу. Ці дані стали "холодним душем" для лідерів партій конфесійного спрямування.

Що ж спричинилося до такої болісної і неочікуваної поразки християнських партій у країні, населення якої переважно сповідує християнство? Причин було кілька.

1. Християнські партії не знайшли свого місця на політичній карті України,

особливого, неповторного політичного змісту, своєї ніші в політичному житті українського народу. Вони не стали ані незмінними політичними одиницями, ані навколорелігійними утвореннями. У практичній роботі партії не зуміли знайти органічного єднання з християнством. Виявилось, що християнськими вони є здебільшого за назвою, а не за практикою і змістом їхньої роботи.

Ці партії не спромоглися органічно поєднати християнські цінності з політикою і часом займалися явно не своєю справою - релігійно-етичним вихованням, що, як відомо, є основною метою Церкви. Акцентація на релігійній етиці не є завданням політичної партії, хоча більшість народу у своєму повсякденному житті й не керується нормами християнської етики. Тут наші люди скоріше потребували політичних дороговказів, які ґрунтуються на християнському світогляді і які визначили б напрями соціально-економічного розвитку з позицій християнського світобачення. Разом з тим християни-демократи абсолютно не освоїли шар християнської етики, що міститься в Нагірній проповіді. Внаслідок цього християнські цінності залишалися відокремленими від політики, а політика - від християнської моралі. Партіям конфесійного спрямування не вдалося знайти свій електорат, до них не пішли широкі верстви віруючих, тобто ці партії не ствердили себе як народні.

Масовість може бути забезпечена єдиними для всіх християн ідейними принципами. У цьому питанні, якщо брати до уваги постійно декларовану спільність позицій у боротьбі з комуністичною ідеологією, серед партій існують певні розбіжності. Їхні ідеологічні концепції були розмиті.

Мало не всі 30 партій виборчого списку послуговувалися релігійними ідеями і прагнули апелювати до цінностей християнства. Це вносило плутанину в уми тих, хто намагався розібратися, яка партія є більш християнською. Як було розрізнити звичайному робітникові чи селянинові ступінь християнськості, скажімо, ХДПУ, РХП чи Партії регіонального відродження, за списком якої балотувався єпископ УПЦ Павло (Лебідь)?

2. Український народ не виявив бажання змішувати релігію з політикою. Сакральне й секулярне, земне й небесне хоч і переплетені у свідомості народу, але водночас перебувають на різних щаблях ціннісних орієнтацій. В Україні майже ніколи не було традиції поєднувати релігію з політикою або підміняти одну другою. Клерикалізм в Україні й досі сприймається з негативним відтінком. Не забудьмо і столітньої традиції цезаропапізму, коли світська влада вивищується над церковною, що було, власне кажучи, культивовано російським православ'ям.

Звичка ставити політику над релігією в ієрархії особистісних цінностей, політичну свідомість над релігійною є відлунням доби масового атеїзму.

А чи є українське суспільство всуціль релігійним нині? Доводиться констатувати, що таким воно насправді не є. Кількість свідомих віруючих не зменшилась, але й суттєво не збільшилась. Свідомий віруючий завжди поєднує світоглядні переконання з соціальними цілями. Його віра не існує окремо від соціального вчинку. Згадаймо, як переслідувалися властями тоталітарної держави, але не зреклися своїх переконань баптист Я.К.Духонченко і православний В. Романюк, адвентист М.А.Жукалюк і греко-католик В.Стернюк, християнин віри євангельської М. А. Мельник та багато-багато інших. Такі конфесії як християни віри євангельської, прибічники Ради Церков ЄХБ, катакомбна церква, Свідки Єгови пішли у глибоке підпілля, але не зреклися права будувати своє життя відповідно до власної віри. Частка віруючих у суспільстві значно збільшилась, насамперед за рахунок тих, хто в умовах незалежної України зміг вільно визначитися у своєму ставленні до релігії. Але залишається надто багато людей, які внаслідок соціальної мімікрії, конформізму відкрито дотримуються релігійних традицій, глибоко не сприйнявши християнських цінностей. Саме цей значний прошарок неофітів переважає в загальній світоглядно-релігійній структурі населення.

Християнське відродження не набуло того масштабу і глибини, на яке християни сподівалися ще кілька років тому. Отже, другою причиною невдачі партій християнського забарвлення на виборах-98 є те, що християнство й досі не стало основним, домінантним регулятором соціальної поведінки для більшості наших співвітчизників.

Українська політична еліта під час підготовки та проведення виборів загалом не звернулася до релігійних гасел та ідей. Найвпливовіші з українських політиків не вбачали,

очевидно, у християнській демократії форму здійснення своїх політичних інтересів і не підтримали своїм авторитетом партії християнського спрямування. Разом з тим наша політична еліта як прошарок переважно світський та позарелігійний у принципі не відмовляється від інструментального використання релігії задля досягнення своїх політичних цілей; в особистому житті вони теж досить часто дотримуються сімейних релігійних звичаїв.

3. Поразка християнських партій на парламентських виборах-98 була зумовлена й організаційними прорахунками. По-перше, незадовго до виборів у християнсько-демократичному русі відбулося кілька розколів, викликаних не стільки ідеологічними, скільки особистісними протиріччями, що призвело до утворення кількох партій.

По-друге, керівництво партій припустилося фатальних помилок у визначенні власного електорату. Партійні ідеологи не зуміли для самих себе прояснити питання, хто ж є їхніми виборцями: всі християни, якась конфесія чи світські люди, що поважають християнство? На нашу думку, потенційним прихильником і виборцем християнських демократів є насамперед глибоко віруючий громадянин, у свідомості якого релігія посідає одне з чільних місць. Звернімося до поширеного у західних країнах психологічного тесту Лі-Купера. Учасника опитування просять охарактеризувати себе, визначивши, ким він є у своїй свідомості: батьком, громадянином, водієм, білим або чорним, юнаком тощо. У нашому варіанті поряд з національністю, статтю і т.п. людина характеризує себе як християнин. Це є для нас головним, але цього замало. Адже можна бути ченцем і водночас людиною, далекою від ідеалів християнської демократії. Для нас принципово важливо, щоб ця глибоко віруюча людина дотримувалася соціально консервативних настроїв, була прихильницею традиційних для українського народу цінностей. До таких ми відносимо сім'ю, міцні родинні зв'язки, повагу до старших і піклування про молодших, здоровий побут, добросовісне виконання своїх обов'язків, неприйняття розпусти, наркоманії, здирництва, моральної розбещеності тощо. Опорою християнських демократів також є люди з пріоритетом духовних цінностей над матеріальними.

По-третє, було чимало помилок у контактах з конфесіями. Робота партій проводилася з лідерами церков, а не з рядовими християнами, зокрема з так званими позацерковними або невоцерковленими християнами.

За статутними положеннями християнські партії об'єднують віруючих усіх конфесій, а також невіруючих, які поділяють християнські погляди, тобто партії декларують дотримання принципів західної демократії, поєднаних з ідеями українського християнського світорозуміння. Однак до конфесійних партій не пішли православні, бо вони за традицією керуються принципом підпорядкування світській владі.

Як виправдати властолюбство? Як поєднати християнство з демократією (адже Церква за своєю суттю не є інститутом демократичним)? Загалом концепція християнської демократії іде значно глибше усталеної констатації, що її члени - християни-демократи (тобто християни - прихильники демократії або демократи, що сповідують християнство). Ідея християнської демократії є значно складнішою. До того ж суттю роботи християнських демократів є не лише боротьба за владу. В демократичному суспільстві ХДП є противагою потенційно можливим негативним діям уряду й підлеглих йому структур, засобом отримання сваволі державних органів.

Християнські демократи не лише борються за владу; вони створюють противагу аморальності влади і стримують сваволю державного апарату.

Очевидно, що партії співпрацювали в основному з ієрархами й через те не стали масовими, рядові люди практично до них не пішли.

По-четверте, лідери партій послуговувалися не завжди надійною експертною базою. Вони спиралися на хибні прогнози й рекомендації нечисленних окремих фахівців. Загалом партії не залучили до експертної роботи людей компетентних, не забезпечили розширеного складу експертних рад, що убезпечило б їх від помилкових суб'єктивних підходів. Як нам відомо, ті партії, що подолали 4-відсотковий бар'єр, забезпечували надійність своїх експертних оцінок саме завдяки розширеному складу рад фахівців.

Чи потрібні взагалі Україні партії, створені за релігійною ознакою? Остаточну

відповідь на це питання дасть життя, хоча дехто, зокрема О. Смець, вважає, що такі партії є зайвими ("Київський вісник-95", 1998, спецвипуск, березень). Однак, на нашу думку, ці партії мають в Україні певну перспективу, бо у них є свій потенційний виборець. Але їхня доля залежатиме насамперед від розробки власної ідеології, від того, чи зможуть вони сказати людям те, чого не в змозі сказати інші. Щоб вижити, християнським партіям треба здійснити справжній прорив у розробці концепції власної діяльності. Треба визначитися - дотримуватися теологічної моделі державності чи якоїсь іншої. Яким буде ідеал суспільства? Як поєднати християнство з боротьбою за владу?

На порядку денному стоїть створення пропагандистських інститутів ХДП, широкої мережі осередків і перехід до постійних, систематичних форм роботи з поширення ідеї християнської демократії.

Нового стилю потребує передусім робота партій з конфесіями (певна річ, тільки з тими, які цього бажають.) Необхідно добре подумати над доцільністю участі партій у замиренні церков. Чи є це функцією політичної партії? Чи не варто взагалі відмовитися від втручання у внутрішньоцерковні справи?

Вихід зі скрутного становища може бути віднайдено на шляхах розроблення механізмів, що забезпечать церкви від втручання політиків, а також глибокого усвідомлення державними та політичними діячами справжньої духовної суті християнства. Вирішальне значення має також допомога духовної еліти українського суспільства широким народним верствам в оволодінні гуманістичними цінностями християнства, що є характерним для громадянського суспільства.

Олександр ЛИТВИНЕНКО,
співробітник Адміністрації Президента України

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: КОНТЕКСТ ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНОГО ЖИТТЯ

Така постановка питання могла б здатися дещо дивною, якби йшлося про країну з тривалою і безперервною традицією власної державності і такою ж традицією державно-церковних відносин. Слід наголосити на пріоритетності саме державної традиції, оскільки вона формує структуру нації і ті інституції, які виявляють й організують різні сторони суспільного буття.

Всупереч думці Д.Дорошенка, ми вважаємо недоцільним розглядати українську історію як історію її державності, що ніби-то існувала протягом століть у латентному стані. Навіть у ті часи, коли вищі верстви народу користувалися досить значними привілеями, релігія толерувалася, а мова вважалася мало не офіційною, український народ не мав автономних організаційних структур (Литовське князівство), а якщо й мав їх, то нетривалий час і з надзвичайно обмеженими правами (Московське царство - Російська імперія).

Що стосується національної Церкви, то протягом XV-XVI ст.ст. вона існувала у жорсткій залежності від чужоземної світської влади або від зловживань власних можновладців (право патронату), що призвело до крайнього соціального приниження рядового духовництва і морального розкладу ієрархії. XVI-е і почасті XVII ст. у церковній сфері пройшли під знаком "домашньої" війни, коли "Русь нищила Русь". Наприкінці XVII ст. Українська православна церква у вигляді Київської митрополії припиняє своє існування, а уніатська з початку XIX ст. стає де-юре регіональною і лише в 30-40-х роках поступово починає набувати власне української ідентичності. Процес цей завершився лише в XX ст. за митрополита Андрея Шептицького під впливом національного політичного руху.

Бездержавність, а головне, розірваність між кількома іноземними державами стали на перешкоді консолідації українського народу як у суспільно-політичній, так і в релігійній